

УДК 930.1(477) Т 51

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ В. ДОМАНИЦЬКОГО

Наталія ТОКАР (Кіровоград)

У статті висвітлено вплив видатних українських істориків В. Антоновича та М. Грушевського на формування наукового світогляду В. Доманицького.

Ключові слова: В. Доманицький, історія України, В. Антонович, М. Грушевський.

В статье охарактеризовано влияние выдающихся украинских историков В. Антоновича и М. Грушевского на формирование научного мировоззрения В. Доманицкого.

Ключевые слова: В. Доманицкий, история Украины, В. Антонович, М. Грушевский.

In this article defined the process of forming scientific view of V. Domanuzkiy under the influence of famous Ukrainian historians M. Grushevsky and V. Antonovich.

Key words: V. Domanuzkiy, history of Ukrain, V. Antonovich, M. Grushevsky.

Формування історичних поглядів В. Доманицького відбулося насамперед під впливом його вчителів – В. Антоновича та М. Грушевського. Зацікавлення викликає той факт, що становлення В. Доманицького як історика припало на кінець ХІХ ст., коли яскраво виявилися відмінності в методології та історіософії “Київської історичної школи” В. Антоновича та Львівської М. Грушевського. Методологічні та національно-політичні розбіжності між ними полягали в тому, що “Київська історична школа” В. Антоновича так і не сформулювала свою, чітко виражену концепцію національного історичного процесу, обмежившись тільки народницькими ідеями [1, с.412]. Але політизація процесу українського національного відродження кінця ХІХ ст. вимагала рішучих дій у створенні національної ідеології та історичної доктрини. Тому історична концепція М. Грушевського по суті вже розкривала теорію українського націоналізму, синтез якої виходив за межі апріорних узагальнень В. Антоновича та його школи [1, с.412]. Така еволюція основних засад і принципів історичної науки чітко простежується в рецензіях і дослідженнях В. Доманицького, який перебував під впливом обох провідних істориків.

В. Доманицький мав безсумнівний хист до історичної науки, що виявлялося ще під час його навчання в університеті. Свої перші кроки на науковій ниві молодий дослідник робив під керівництвом професора В. Антоновича. Саме на його семінарах яскраво проявлявся інтерес студентів до основ історичної науки, формувалися навички самостійної роботи й

критичного ставлення до історичних джерел. В. Антонович намагався дати студентам якомога більше ініціативи: вони самостійно читали, перекладали й розбирали пам'ятки. Особливого значення професор надавав вивченню джерел іноземного походження, маловідомих широкому загалу дослідників історії. Завдяки їхньому перекладу й дослідженню у В. Доманицького, як і в інших учнів В. Антоновича, не лише виробилося вміння аналізувати змістові свідчення, але й розширилася база джерел, насамперед з української історії.

Використання джерел іноземного походження також вимагало від студентів ґлибленого знання іноземних мов, без чого науковець, на думку професора В. Антоновича, був би обмежений постановкою проблем лише локального історичного змісту. Внаслідок цього В. Доманицький блискуче оволодів польською, чеською та французькою мовами, що допомогло йому як при написанні власних історичних досліджень, так і при аналізі й рецензуванні закордонних історичних видань.

Окрім опрацювання друкованих джерел, В. Доманицький блискуче оволодів умінням опрацьовувати актові матеріали й широко використовував їх у своїй науковій діяльності. Зацікавлення джерелознавством яскраво виявилось в численних рецензіях В. Доманицького на праці Д. Міллера "Архивы Харьковской губернии" [2, арк. 65 – 67], І. Катаєва "Обзор рукописных памятников по истории Слободской Украины, хранящихся в Военно-учёном архиве в Санкт-Петербурге" [2, арк. 68 – 69], Ю. Татищева "Черниговские архивы" [2, арк. 70 – 71], М. І. Петрова "Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отделение II (1721 – 1795 гг.). Том I (1721 – 1750 гг.)" [3, с. 61], Д. Дорошенка "Указатель источников для ознакомления с Южной Русью" [4]. Така ґлибока обізнаність В. Доманицького з історичними джерелами свідчила, що він надавав їм першочергового значення при вивченні української історії. Головним своїм завданням у галузі вивчення джерел він уважав первинну обробку, систематизацію і доведення до відома дослідників української історії інформації про їхній зміст й особливості.

Підкреслюючи значущість і виняткову роль джерельної бази в методиці історичних досліджень, В. Доманицький розпочинав з її аналізу всі рецензії на історичні праці. Так, нищівна іронічна рецензія В. Доманицького на монографію польського історика Ф. Равіта-Гавронського "Дорога до неволі" була опублікована в одному з номерів ЗНТШ [5]. Дослідження Ф. Гавронського було присвячене взаєминам Б. Хмельницького з Москвою й переходу в її підданство. Рецензент одразу відзначив, що автор при дослідженні цієї проблеми користувався лише двома джерелами – 4-им томом "Актов Южной и Западной России" і частково літописом С. Величка – "ніби то для доброго історика багато треба!" [5, с. 223]. Крім того, Ф. Гавронський взагалі не згадував про революційні події в Україні другої половини XVII ст. На думку польського дослідника, Хмельницький діяв лише виходячи зі своєї власної користі й уклав договір з Москвою тільки тому,

що 1653 р. “Стрежньов і Бредихін завезли соболів і рублів для Хмельницького, Виговського, старшини, цілої родини Хмельницького і інших на суму 2352 рублів...” [5, с. 224]. Засуджуючи таке неірофесійне внкористання історичних джерел, В. Доманицький зазначав: “От де собака зарита! Хіба українські історики иризналися б коли, що Хмельницький з старшиною иродали москалеві Україну, як рябу кобилу, за стільки-то й стільки-то рублів та соболів. А якби хтось захотів знати, за скільки саме, то й се не трудно: д. Гавронський иерелічнв усе до иослідньої коийки і до останнього соболячого хвоста, тільки, на жаль, ио всій ираці своїй ті числа розкидав... Ставлю в внну авторові сей дефект, і висловлюю надію, що в новому виданні сеї еиохальної ираці шановний автор вииравнть сю єдину незручність і иодасть чнтачам загальне число рублів і соболів...” [5, с. 224].

Завдяки актнвному опрацюванню архівних фондів на сторінках иеріодичних наукових видань иостійно з’являлися нові історичні документи, знайдені В. Доманицьким. 1901 року в ЗНТШ було ииубліковано знайдений иим у Київському центральному архіві документ (“Liber inscriptionum grodu Samieneskiego”), що мав відношення до козацько-селянських иовстань 1591 – 1596 рр. [6, с. 14]. Того ж року в “Киевской старине” були ииубліковані “Матеріали для історії иольського иовстання 1831 р.”, знайдені В. Доманицьким. Матеріали становили інітерес для дослідннків цієї ироблеми, оскільки містнли статистнчні дані й ґрунтувалися на нововнявлених науковцем документальних джерелах [7, с. 89 – 92].

На детальному опрацюванні й ґрунтовному аналізі “Генерального ииису Малоросії“ 1765 – 1769 рр., розиочатому за наказом графа Румянцева, ґрунтувалося дослідження В. Доманицького “З історії иромисловості і торгівлі в Лівобічній Україні“, яке так і не було ииубліковане [8]. У ньому містилися відомості иро земельну власність, стан сільського госиодарства, економічне становнще різних верств українського населення другої иоловини XVIII ст. [8, арк. 1]. Опрацювавши значну кількість статистичного матеріалу, дослідннк иідрахував, що в означений иеріод на Лівобережжі згідно з виискамн магістратських книг нараховувався 3201 иромисловець. Найбільший відсоток иромислів ирииадав на вироблення горілки, иороху, иива й меду – 60% (1916 осіб). Причому в иівденних иолках ці иромисли були розвннуті набагато більше. У иівнічних районах иереважали иродаж і доставка солі та риби – цим займалися 12% иідириємців. Такий розиоділ, на думку дослідннка, був цілком закономірнм і зумовлювався торговельною кон’юнктурою того иеріоду.

Такий суворий документалізм, властнвий ирацям В. Доманицького, свідчнв иро його нахил до дослідницького об’єктнвізму, сиорідненість із иознтнвістською методикою дослідження, яка вимагала, щоб иізнання сииралося на факти, котрі можна иереверіти в досліді та заиеречувала иізнавальну вартість норм й оцінок.

Перебуваючи під впливом свого вчителя В. Антоновича, В. Доманицький критично ставився до “державницького наміру” в історіографії, представники якого розглядали історичні процеси в ракурсі територіальних нарощувань і розбудови державної організації. Його критичне ставлення до цього підходу простежується в рецензіях на популярні брошури О. Барвінського “Історія України-Руси” (короткий і “кратчайший” нарис) та “Ілюстрована Історія Русі” [9].

Головною проблемою українських істориків кінця XIX – початку XX ст. стало створення загальної історіософської картини еволюції українського народу. Долаючи слабкість української історико-політичної думки й відсутність належної наукової бази для обґрунтування на основі історичних паралелей осьових ліній національного буття в минулому і сьогоденні, провідні українські науковці зіткнулися з необхідністю створення єдиної синтезувальної праці з української історії [1, с. 245].

Першим узагальнювальним науковим дослідженням з історії України стала багатотомна “Історія України-Руси” М. Грушевського. Усвідомлюючи надзвичайну важливість цієї праці, В. Доманицький дав розгорнуту рецензію на кілька томів “Історії України-Руси”, а незабаром і сам з великим ентузіазмом взявся за написання синтезувальної монографії з української історії – “Загальної історії Малоросії”. Поштовхом для цього став конкурс на кращу книгу з “Истории Малороссии”, оголошений 1896 р. редакцією “Киевской старины” [10, с. 1 – 8]. Ця праця науковця так і не була завершена, але аналіз написаної частини дав змогу простежити наукові позиції автора щодо концепції української історії.

Згідно з програмою, розробленою для конкурсу В. Антоновичем, від авторів не вимагалось “обязательного использования сырыми материалами, так как редиологаемый труд должен представлять свод напечатанных до сих пор исследований и дать только очерки истории Малороссии” [10, с. 2]. Ураховуючи це побажання, молодий науковець велику увагу приділив джерельній базі свого дослідження, яка була досить ґрунтовною. Крім давніх історичних джерел – свідчень арабських і єврейських мандрівників Ібн-Якуба, Ібн-Даста, Аль-Масудді, договорів, літописів – автор використав і праці його сучасників: “Історію України-Руси” М. Грушевського, “Из истории Южной Руси” О. Єфименко, лекції В. Антоновича, праці Д. Іловайського, М. Соловйова, О. Забеліна, М. Бестужева-Рюміна, В. Володимирського-Буданова, М. Погодіна, Д. Багалія, Д. Дашкевича, М. Батюшкова.

В. Доманицький дотримувався періодизації української історії, запропонованої В. Антоновичем, в основу якої було покладено два головних чинники: територію і населення. Свою роботу він присвятив періоду Південно-Західній Русі, що зумовило визначення хронологічних меж дослідження VII – XIII століттям, а також і його структуру.

Праця складалася з двох частин. Перша присвячувалася періоду утворення і становлення Руської держави, де поруч з історичними подіями висвітлювалися етнографічні моменти: традиції, звичаї, обряди, релігійні вірування, особливості слов'янської ментальності, і побут давніх слов'ян.

Принадно відзначимо, що В. Доманицький дотримувався автохтонної Вісло-Дніпровської теорії походження й розселення слов'ян, заперечуючи загальноприйняту дунайську концепцію, висунуту автором "Повісті минулих літ" [11, арк. 1]. Також дослідник протиставляв іолян як безіосередніх засновників Руської держави не лише східним і північним слов'янам, а навіть древлянам: "Русь" – это земля иолян, "русский" – то же, что и киевский, иока дальнейшим ходом событий нмя это не иодверглось иовым иреобразованием и расширением, расиространнвшись ииоследствии на всю обширную территорию, занятую русскими илеменами – как южными, так и северными" [11, арк. 3 зв]. Відповідно В. Доманицький заперечував і варязьке походження терміна "Русь", зазначаючи, що він з'явився набагато раніше другої половини IX ст. й означав "местное, исконное нмя самих иолян" і, зрозуміло, мав автохтонні корені [11, арк. 3].

Щодо походження слов'янської державності, то дослідник дотримувався скептичних позицій, вважаючи, що ні норманісти, ні прихильники антинорманської теорії "окончателного рішення не дали" [11, арк. 11]. Давалися ознаки навички, сформовані в науковця його вчителем В. Антоновичем, який уважав, що історик не повинен висловлювати ніяких своїх суджень щодо фактів – він тільки повинен ці факти відкривати й констатувати [1, с. 236]. На думку В. Доманицького, ієреконливих доказів на користь тієї чи іншої теорії було недостатньо.

Характеризуючи іостаті руських князів, В. Доманицький висловлював сумніви щодо реального існування легендарних Кия, Щека і Хорива – засновників Києва. Він уважав, що ці імена виикли від назв місцевостей, тобто "не названія урочищ возиикли от имѣи трёх братьев, а наоборот, вымысел народный обратил названія местностей в имена иредиалагаемых основателей" [11, арк. 12].

Реальними історичними особами дослідник уважав Діра, Олега й Ігоря, оскільки іро их збереглися згадки у іисьмових джерелах. Стосовно Ольги, то дослідник, іроаналізувавши ряд історичних документів, дійшов висновку, що вона ірийняла християнство не іід час іоїздки до Константинополя, а іізніше, уже іісля її іовернення до Києва, оскільки "иодробнейшие византийские отчёты о иребывании Ольги в Царьграде нигде ии одним словом не ииомннают о столь круином факте" [11, арк. 13 – 14]. Також дослідник висловив сумніви щодо встановлення Ольгою "иогостів" – центральних адміністративних иунктів, вважаючи, що вои могли бутн "обязаны Ольге своим ироисхождением столько же, сколько и Олегу" [11, арк. 13].

В. Доманнцький високо оцінював діяльність Володимира Великого, з ім'ям якого пов'язував розквіт Руської держави. Висвітлюючи прогресивні нововведення Володимира в галузі культури, дослідник також відмітив загальнодержавне значення бенкетів князя, на які запрошувалися представники різних верств населення, що сприяло “укрепленню отношений этих элементов и сглаживало возможный антагонизм между ними” [11, арк. 17].

Зацікавлення викликає характеристика Ярослава, яку дав дослідник. Відмітивши, що князь був досвідченим та обережним політиком, освіченою й високоморальною людиною, В. Доманнцький стверджував, що “сама фигура князя Ярослава виступає довольно слабо; индивидуальных черт не имеет почти совершенно. Очевидно, в его особе и характере не было необычайных, отличительных черт, которые бы могли задеть фантазию современников, запечатлеться в памяти народа и вызвать рассказы, легенды, анекдоты, как это случилось с Владимиром” [11, арк. 18].

Взагалі досить важко охарактеризувати ставлення В. Доманнцького до ролі особи в історичному процесі. Ймовірніше, він, як і його вчитель В. Антонович, уважав, що вирішальна роль у суспільному житті належить не індивідуальному, а колективістському началу. Заслуги видатних історичних діячів відмічалися В. Доманнцьким лише в міру того, наскільки він скористався народними прагненнями. Тому у своїх дослідженнях В. Доманнцький не акцентував увагу на виразних характеристиках історичних персонажів.

Варто також відзначити, що, на відміну від свого вчителя В. Антоновича, який, ведучи мову про Київську Русь, уживав в основному такі поняття, як “зачатки государственного строя”, “княжеская организация”, “зачатки единовластия” і тому подібне [1, с. 244], В. Доманнцький активно оперував терміном “держава”. Це свідчить про визнання дослідником бурхливих державотворчих процесів у давньоруського народу й підкреслює вплив на формування його історичних поглядів М. Грушевського.

Другий розділ “Загальної історії Малоросії” був присвячений удільно-вічевому періоду української історії, у якому В. Доманнцький виділив Київську землю, Туровське, Переяславське, Галицьке і Волинське князівства.

Загалом В. Доманнцький оцінював процес феодальної роздробленості як явище закономірне й зазначав, що розпад і занепад давньоруського державного ладу не означав автоматично занепад того суспільно-політичного устрою, на якому виникла давньоруська держава й того культурного життя, у якому вона розвивалася. Навіаки, у цей час, особливо у XI – XII ст., варто говорити про найвищий ступінь розвитку дружинно-князівського устрою в окремих князівствах, а також про інтенсивне політичне життя, розквіт давньоруської культури, мистецтва, сім'яності [11, арк. 17]. Таку наукову позицію підтримували більшість українських істориків тієї доби, а особливо

М. Грушевський, що було відзначено В. Доманицьким у рецензіях на його праці [12].

У своєму дослідженні В. Доманицький був дуже обережним щодо висновків стосовно етнічної належності Русі. Ймовірніше, він підтримував думку В. Антоновича, що за відсутністю в ті часи національної диференціації і наявності лише елементарних етнографічних особливостей будь-яка сировина пов'язати давньоруську історичну спадщину з окремим сучасним народом є антинауковою. Але водночас дослідник з великим ентузіазмом підтримував статтю М. Грушевського “Сирні питання староруської етнографії”, яка по суті являла собою відповідь українського професора на теорію академіка М. Шахматова про “великорусизм” давніх слов'ян, зокрема сіверян. У рецензії на це дослідження В. Доманицький відзначив ряд переконливих доказів професора М. Грушевського на користь того, що сіверяни були тісно зв'язані з правобережними (українськими) племенами, а саме: тісний культурний і політичний зв'язок сіверян з київським Києвом, сильність етнографічних звичаїв (наприклад, поховальний обряд), архаїчні українські діалекти Чернігівської губернії і т.ін. [13, с. 198]. Таким чином, позиція рецензента доводила, що він усе-таки схилився до визнання давніх русичів праукраїнцями.

В. Доманицький підтримував думку В. Антоновича що українці є окремою гілкою східнослов'янського етносу. У плані чистоти слов'янської раси він виділяв тільки білорусів, оскільки ні росіяни, ні українці, на його думку, не можуть бути зараховані до категорії чисто слов'янських народів [11, арк. 24].

Значну увагу приділяв історик періоду, пов'язаному із зародженням і становленням українського козацтва. Уже з перших років навчання в університеті В. Доманицький вирішив спеціалізуватися саме на історії українського козацтва. Однією з перших наукових розвідок молодого дослідника, присвячених цій проблематиці, стала стаття “Причина до історії повстання Наливайка”, в якій В. Доманицький, ґрунтуючись на знайдених ним архівних матеріалах, доводив існування певних відносин між Северином Наливайком та Андрієм Тарановським [2, арк. 44].

Наукові пошуки В. Доманицького у вивченні проблеми українського козацтва підсумувалися фундаментальним дослідженням “Козаччина на межі XVI – XVII ст. (1596 – 1603)”, присвяченим першому й одному з найбільших козацьких рухів в Україні. У монографії докладно розглядалися причини польсько-козацького конфлікту, хід повстання Криштофа Косинського 1591 – 1593 рр., молдавські походи 1594 – 1595 рр., міжнародні контакти козацтва, його діяльність на території України та Білорусі взимку 1595 – 1596 рр., хід польсько-козацької війни навесні 1596 р., вплив козацьких війн кінця XVI ст. на суспільну свідомість.

Своєю працею В. Доманицький прагнув дати повну й всебічну картину подій на основі докладного використання й аналізу джерел. Дослідник зробив

немало доіовнень, уточнень і вииравлень фактологічного характеру. Сучасні науковці вважають ирезентовану працю найдокладнішим дослідженням з історії козацьких війн кінця XVI ст. у дорадянській історіографії [14, с. 43].

Намагаючись визначити роль і місце українського народу у світовій історії, В. Доманицький захопився ідеєю месіанства, яка отримала наукове підґрунтя в першій половині XIX ст. в працях польських філософів. Його віра в “історичну місію” українського народу яскраво иростежувалася в неопублікованій статті “Чи історія України єсть історія ?” [15], де історик доводив, що український народ, “иеребувши найкращу вікову боротьбу за гуманні ідеї – ідеї людськості – уиав в конвульсійних висхиляннях иід навалом чужоземних інтриг” – російських і польських [15, арк. 1]. Окреслюючи основні етапи розвитку українського народу, науковець одразу зарахував Україну до західноєвропейського цивілізованого світу, иротиставивши її “антицивілізаційній силі орд азіатських”. Більше того, В. Доманицький, аналізуючи иривідну роль українського народу в боротьбі західного світу з кочовими народами Сходу, стверджував, що саме завдяки його зусиллям “дикі елементи” не иотраили вглиб Європи. “Се заслуга нашого народу, заслуга иеред цілим цивілізованим світом, заслуга тим більша, чим страшніша була негативна сила Азятизму, що нищила всі сліди культури” [15, арк. 2].

Незважаючи на слабкість иолітичного фактора в українському минулому через иозбавлення українського народу самостійного державного жнття, В. Доманицький стверджував, що саме українське сусільство, иродовжуючи традиції Київської Русі, будувалося на засадах демократизму, загальної рівності. У цьому илані він иротиставляв Україну Росії, яка, на його думку, була “наиоена до иереситу ханським абсолютизмом”, та Польщі, котра, відчинивши двері західним феодальним неслов’янським тенденціям, теж знехтувала демократичні громадські ідеали [15, арк. 2 зв.].

Визнання В. Доманицьким виняткової ролі українського народу у світовій історії свідчить иро елементи романтизму в його наукових иоглядах.

Отже, аналіз історичних досліджень В. Доманицького доводить, що його становлення як історика-науковця відбувалося на перших етапах головним чином иід впливом його вчителя В. Антоновича. Про це свідчить широка джерельна база досліджень молодого науковця, а також специфіка її використання. Завдяки його ретельній дослідницькій роботі на сторінках наукових видань було опубліковано значну кількість невідомих раніше історичних документів. Однак, часто він здійснював иервинну обробку й систематизацію джерел, не даючи їм власної оцінки.

У цілому історичні дослідження В. Доманицького охоплювали різноманітну ироблематику, характеризувалися об’єктивністю, ґрунтовністю й широким колом використаних джерел, сирияли иоиуляризації історичних знань і доиомагали усвідомити й збагнути всю самобутність і невичериність творчої сили та національної гідності українського народу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Киян О. Володимир Антонович: історик й організатор “Київської історичної школи”. – К.: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – 490 с.
2. Статті, рецензії наукових дослідників Данилевича В.Є. та Доманицького В.М. – Ф. 401. – Оп. 1. – Од. зб. 51. – 78 арк.
3. Доманицкий В. Рецензия на работу Петрова Н.Н. “Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. Отделение II (1721 – 1795 г.г.). Том I” // Киевская старина. – 1904. – Т. 86. – № 4. – Отд. 2. – С. 60 – 65.
4. Доманицкий В. Рецензия на работу Дорошенка Д. “Указатель источников для ознакомления с Южной Русью” // Киевская старина. – 1904. – Т. 86. – № 9. – Отд. 2. – С. 104 – 113.
5. Доманицький В. Рецензия на работу Равиты-Гавронского Ф. “Droga do niewoli. Ustep z dziejow kozacko-polskich zatargow” // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. – Т. 82. – 1908. – С.223 – 228.
6. Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. – 1909. – Т. 79. – Кн. II. – С. 14 – 20.
7. Доманицкий В. Материалы для истории польского восстания 1831 года // Киевская старина. – 1901. – Т. 74. – № 9. – Отд. 2. – С. 89 – 94.
8. Доманицький В. З історії промисловості і торгівлі в Лівобічній Україні. – Ф. I. – Од. зб. 33520. – 14 арк.
9. Доманицкий В. Історія України-Руси, написав Олександр Барвінський // Киевская старина. – 1905. – Т. 89. – № 5. – Отд. 2. – С. 113 – 118.
10. Киевская старина. – 1896. – Т. 1. – № 1. – Отд. 1. – С. 1 – 8.
11. Доманицкий В. Нсторпя Малороссии. – Ф. I. – Од. зб. 602. – 55 арк.
12. Доманицкий В. Рецензия на работу М. Грушевского “Історія України-Руси. Томи I – III” // Киевская старина. – 1902. – Т. 79. – № 12. – Отд. 2 – С. 186 – 193.
13. Доманицкий В. Рецензия на работу М. Грушевского “Спірні питання староруської етнографії” // Киевская старина. – 1905. – Т. 88. – № 3. – Отд. 2. – С. 198 – 200.
14. Леп’явко С. Козацькі війни кінця ХУІ ст. в Україні. – Чернігів: Фортуна, 1996. – 285 с.
15. Доманицький В. Чи історія України єсть історія ? – Ф. 95. – Од. зб. 33. – 2 арк.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Токар Наталія Миколаївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України КДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: давня і середньовічна історія України; біографічні дослідження.